

Höljäkän kylän kaupat – alustukset Höljäkkä-päivänä 15.7.2006

Kauppayhtiön ensimmäinen myymälä Höljäkässä v. 1928
Kuva: Otto Nevalainen

1. Kauppaneuvos Jussi Masalinin puhe
2. Höljäkän kyläkeskuksen kolme kaupaa (koonnut Leena Eskelinen)
3. Pohjois-Höljäkän kaupat (koonnut Atso Heikura)

1. Kauppaneuvos Jussi Masalinin puhe

Hyvä juhlayleisö!

Kun helmikuun 4. päivänä olin täällä Mauri Nevalaisen muistotilaisuudessa Leena Eskelinen kertoi tästä Höljäkkä-päivästä ja kysyi voisinko minä muistella tässä tilaisuudessa jotakin Jukolan myymälän toiminnasta. Lupasin tehdä sen kuitenkin sillä varauksella, että esityksestä ei voi tulla mikään täydellinen historiikki, koska näköni on niin heikko, että en näe enää lukea enkä kirjoittaa. Siksi joudun kertomaan vain sen mitä muistiini on vuosien kuluessa jäänyt.

Jukolan Osuuskauppa perustettiin vuonna 1913. Sen toimialueeksi tuli heti alusta alkaen Nurmes, Valtimo, Juuka, Rautavaara ja osa Pielisjärven kuntaa. Heti toiminnan alkuvuosina alettiin perustaa myymälöitä Porokylässä sijaitsevan päämyymälän lisäksi kaikkiin toimialueen kuntiin.

Aluksi perustettiin jakelupaikkoja. Kun toiminta niissä pääsi hyvään alkuun muutettiin ne kiinteiksi myymälöiksi. Näin tapahtui myös täällä Höljäkässä, jossa v. 1913 aloitettu jakelupaikka muutettiin myymäläksi ja se avattiin 9.8.1916.

Vuoteen 1919 mennessä Jukolalla oli jo toiminnassa päätoimipaikan lisäksi seuraavat myymälät: Valtimo, Savikylä, Höljäkkä, Vieki, Nurmeksen kauppala, Saramo ja Ylikylä. Höljäkän ensimmäinen myymälänhoitaja oli Urho Engström 1.8.1916 - 1932. Hänen jälkeensä myymälänhoitajina ovat toimineet:

- 1932-36 Veikko Huttunen
- 1937-46 Helmi Malinen
- 1947-60 Pekka Malinen
- 1960-61 Asko Ahonen
- 1962-63 Matti Tuovinen
- 1963-64 Helmer Öykkönen
- 1965-66 Urpo Savolainen
- 1967-84 Sulo Juntunen
- 1984-87 Martti Kaistakari
- 1988-89 Hannes Karppinen ja
- v:sta 1990 lähtien Aila Piironen, joka oli viimeinen myymälänhoitaja. Hänen aikanaan myymälän toiminta loppui ja myöhemmin kiinteistö myytiin.

Höljäkän myymälärakennus valmistui vesikattovaiheeseen 1925 ja se oli valmis lokakuussa 1926. Se tuli maksamaan 140.000 markkaa.

Kun muutin Sodankylästä Nurmekseen 1.1.1958 ja otin vastaan Jukolan toimitusjohtajan tehtävän, silloin oli hallintoneuvoston puheenjohtajana Suomalainen Pentti Eskelinen (toimi hallintoneuvoston puheenjohtajana v. 1954 – 1977). Hänen kanssaan kävin kaikissa myymälöissä ja siten nopeasti pääsin tutustumaan Jukolan toimipaikkoihin. Silloin oli myymälöitä Nurmeksessa päätoimipaikan lisäksi 16, Valtimolla 6, ja Rautavaaralla 4. Juuassa oli 1 myymälä. Muut myymälät olivat siirtyneet Juuan Osuuskaupalle. Samoin Viekin myymälä Lieksan Osuuskaupalle. Myymälöiden pitämiseksi ajan tasalla niissä suoritettiin jatkuvasti remontteja ja kalustojen uusimisia. 1967 Höljäkän myymälä muutettiin avomyymäläksi ja kalustot uusittiin ja 1971 siihen laitettiin keskuslämmitys.

Sotien jälkeisinä vuosikymmeninä Höljäkässä elettiin voimakasta kehityksen aikaa. Maanviljelys ja karjanhoito oli tehokasta. Maito vietiin meijeriin jalostettavaksi jokaisesta talosta. Lapsia oli

runsaasti ja he kävivät koulua oman kylän kouluissa. Monet heistä jatkoivat opintojaan ja saatuaan ne päätökseen sijoittuivat huomattaviin asemiin eri ammateissa. Höljäkän kylän elinvoimaa kuvaa kylässä toimineet 3 myymälää, Jukola, Raja-Karjala ja Nurmeksen Kauppa Oy. Höljäkän asema tunnettiin Helsinkiä myöten. Sillä oli oma asemapäällikkö ja junat toivat ja ottivat matkustajia päivittäin. Paljon raskasta tavaraa kuten sementtiä, lannoitteita ja rehuja tuli Jukolan myymälään rautateitse. Nyt nämä myymälärakennukset, koulu ja asema muistuttavat kyläläisiä niistä ajoista, jolloin kylä kuhisi elämää. Niistä ajoista kylän raitti on hiljentynyt, mutta elämän usko ei kylältä ole kokonaan kadonnut. Sitä todistaa muun muassa tämä nyt vietettävä Höljäkkä-päivä. Kiitän saamastani puheenvuorosta ja toivotan kylän asukkaille ja kesävieraille parhainta onnea ja menestystä tulevina vuosina.

(tämä on paperilla ollut, lyhennetty versio puheesta; itse tilaisuudessa pidetty puhe oli huomattavasti yksityiskohtaisempi)

2. Höljäkän kyläkeskuksen kolme kauppa

Höljäkässä oli parhaimmillaan viisi kauppa: Jukola, Kauppayhtiö ja Raja-Karjala Höljäkän pysäkin välittömässä läheisyydessä ja Pohjois-Höljäkällä kaksi kauppa. Ensimmäisenä kuolivat Pohjois-Höljäkän kaupat (viimeisin niistä oli Tuomaanahon kauppa, jonka toiminta loppui v. 1969), sitten Raja-Karjala v. 1973 ja Kauppayhtiö v. 1984 (sen paikalla jatkanut yksityiskauppa 1989). Jukolan toiminta lakkasi v. 1991, minkä jälkeen toimintaa jatkoi yksityiskauppa ja myöhemmin Höljäkän kyläosuuskunnan ylläpitämä kauppa aina vuoteen 1999 saakka.

Höljäkän kyläkeskuksen kaupoista kaksi oli osuustoiminnallista (Jukola SOK-lainen ja Raja-Karjala OTK-lainen¹) ja yksi yksityiskauppa (Kauppayhtiö).

Jukola (Höljäkän myymälä v. 1916-1991)

Jukolan Osuuskauppa aloitti Höljäkässä jakeluliikkeenä H. Ikosen hoidossa 2.2.1913, siis samoihin aikoihin kuin Jukolan päämyymälä aloitti toimintansa Porokylässä. Jukolan Höljäkän myymälä avattiin varsinaisesti 9.8.1916 vuokrahuoneistossa entisen keskuksen paikalla. Ensimmäinen myymälänhoitaja oli Urho Engström (Tammensuo). Omaan, pysäkin välittömään läheisyyteen valmistuneeseen taloon myymälä muutti lokakuussa 1926. Tässä talossa Jukola jatkoi toimintaansa aina liikkeen sulkemiseen asti v. 1991.

Jukolan lopetettua kaupan pidon v. 1991 toimintaa jatkoi v. 1991-94 Sivukylän Valinta, kaupanhoitajana Eini Näykki, jolla oli pääkauppa Lieksan Siltavarassa. Myöhemmin Höljäkän kyläosuuskunnan nimissä kauppa piti Kaija ja Seppo Lavikainen (jolloin kaupan yhteydessä toimi myös Oppiva Ylä-Karjala-projektin kioskipiste).

Höljäkän kyläosuuskunta omistaa edelleenkin myymäläkiinteistön.

Jukolan toiminnassa on ollut mukana useamman sukupolven ajan höljäkkäläisiä luottamusmiehiä, nimittäin Heikki Eskelinen, Pentti Eskelinen ja Markku Eskelinen.

Raja-Karjala (v. 19.. -1973)

Raja-Karjalan kaupparakennus on rakennettu 1930-luvun lopulla, rakentajana höljäkkäläinen Aatos Sirola (Aila Ikäkoivun isä). Ennen Raja-Karjalan kauppatoiminnan aloittamista rakennuksessa ehti toimia kolme yksityiskauppiasta. Heistä ensimmäinen oli myös Pohjois-Höljäkässä kauppa

¹ Suomen Osuuskauppojen Keskuskunta (SOK) perustettiin v. 1904. Osuustoimintaliike jakaantui poliittisesti kahtia, kun Kulutusosuuskuntien Keskusliitto perustettiin v. 1916.

pitänyt pysäkinhoitaja Pekka Kettunen, toisena yksityiskauppiaina Kairulahti ja kolmantena Telkäinen, joka myi kauppakiinteistön Raja-Karjalan Osuusliikkeelle. Pekka Kettusen aikaan kauppakiinteistön toisessa päässä toimi myös kahvila.

Myymälänhoitajina ovat toimineet:

- Väinö Pehkonen
- Sulo ja Liisa Himanen (noin 1953-54)
- Hannes ja Vieno Pyykkö
- Korhonen?
- Jouko ja Raili Tuovinen
- Lauri ja Anja Pitkänen
- ??
- Heikki Tervamaa 1966-1973.

Vuonna 1973 Raja-Karjala sulautui lieksalaiseen Osuusliike Pieliseen, jonka hallintoneuvoston ensimmäisenä puheenjohtajana toimi pitkään Raja-Karjalan luottamustehtävissä vaikuttanut Höljäkän pysäkinhoitaja Unto Pankko. Samoin höljäkkäläinen Aimo Nevalainen on toiminut Raja-Karjalan luottamustehtävissä.

Kun Raja-Karjala lopetti Höljäkän myymälän v. 1973, myymäläkiinteistö siirtyi yksityisomistukseen.

Kauppayhtiö (v. 1928-1984)

Kauppayhtiö aloitti toimintansa Höljäkässä vuonna 1928. Aluksi toiminta tapahtui vuokratiloissa Antti Ikosen mökissä (joka sijaitsi Höljäkäntien varrella ylikäytävän välittömässä läheisyydessä; rakennus kuului Maunolan tilaan ja on siirretty pois alkuperäiseltä paikalta). V. 1930 valmistui taseisteyksen tuntumaan Uutela, Kauppayhtiön kiinteistö, joka on rakennushistoriallisesti arvokas: Pohjois-Karjalan kulttuuriympäristöjen kartoituksessa mainitaan seuraavaa: *'Uutela: Mansardikattoinen rakennus on valmistunut vuonna 1930 ja on toiminut mm. kauppana ja postirakennuksena. Kattotyyppi on Itä-Suomessa harvinainen ja rakennuksella on sekä historiallista että maisemallista arvoa.'*

Myymälänhoitajina ovat toimineet:

- Otto ja Katri Pyykkö, todella pitkään, jäivät tehtävästä eläkkeelle
- Osmo ja Kaarina (Kati) Tolppanen 1963-1984
- Vuoden 1984 marraskuussa Kauppayhtiön myymälätoiminta loppui, ja kaupasta tuli Höljäkän kauppa H. Kuosmanen (1984-85), minkä jälkeen kauppa v. 1985-89 toimi T-lähi-kauppa Pirosena. Jukola osti sittemmin kaupan turvatakseen oman myymälänsä toiminnan. Myymäläkiinteistö on nykyisin yksityisomistuksessa.

Avoimia kysymyksiä

- milloin Raja-Karjala aloitti toimintansa Höljäkässä? Onko Raja-Karjalasta olemassa historiikki?
- täydennyksiä ja korjauksia myymälänhoitajia koskeviin tietoihin?
- kuvia kaupoista, myös sisältä, eri aikoina?

Kyläkaupat tilastotietojen valossa

Vuonna 1977 Pohjois-Karjalassa oli 248 kyläkauppaa, vuonna 2002 enää 48, ja vuonna 2005 vain 32 kappaletta. Kaikkiaan Suomessa oli Suomen Kaupan Liiton mukaan vuoden 2005 lopussa 611 kyläkauppaa. Suurin osa kaupoista on alueilla, joissa on paljon kesämökkiasutusta.

Kyläkauppojen lisäksi on mainittava myymäläautot. Ensimmäiset niistä alkoivat liikennöidä v. 1932, mutta myymäläautojen varsinainen kulta-aika oli 1950 ja 1960-luvulla. Nykyään niitä on liikenteessä noin 70. Myymäläautojen valmistus lopetettiin 1990-luvun alussa.

Lähteitä

Höljäkän kyläsuunnitelma 2001.

Jukolan Osuuskauppa R.L. 25-vuotistaipaleelta vv. 1913-1937. Joensuu: Kirjapaino Oy Maakunta 1938.

Kaupanteon keskipiste Ylä-Karjalassa 70 vuotta. Nurmeksen Kauppa-osakeyhtiö. Joensuu: PunaMusta 1989.

Kyläkauppa. Esa Kero & Juhani Seppovaara, Gummerus 1986.

Pohjois-Karjalan kyläkaupat 1977-2002. Hannu Asikainen, Joensuu 2003.
(www.kolumbus.fi/hannu.asikainen/kylakaupat3.htm)

Pohjois-Karjalan Liitto: Pohjois-Karjalan kulttuuriympäristöt.

Voimalla veljesparven. Jukola 75 vuotta. Joensuu: Kirjapaino Oy Maakunta 1988.

Haastattelutietoja: mm. Atso Heikura, Heino Honkanen, Aila Ikäkoivu, Sulo ja Aila Juntunen, Aimo ja Martta Nevalainen, Mauri Nevalainen, Toivo Nevalainen, Ilta Pankko, Heikki Tervamaa, Osmo Tolppanen.

Koonnut Leena Eskelinen. Yhteydenotot, täydennykset ja korjaukset: leena.eskelinen@oyk.fi.

3. Pohjois-Höljäkän kaupat

Pohjois-Höljäkässä on toiminut 4-5 kauppaa vuosien 1936-1969 välisenä aikana. Varsinaisia kauppoja niistä on ollut kolme, muut ovat olleet jakeluliikkeitä, jotka ovat välittäneet pääliikkeen tavaraa ja joiden tavaravalikoima on ollut suppeahko. Tarvetta kaupoille oli, koska Pohjois-Höljäkässä oli 1960-luvulle asti paljon asukkaita, monilapsisia perheitä ja lisäksi paljon metsätyömiehiä. Kulkuyhteydet olivat hankalat ja kulkuneuvoja ei ollut. Sittemmin monet entisistä asuinpaikoista ovat olleet autioina tai niitä käytetään ainoastaan kesäasuntoina.

Pohjois-Höljäkän ensimmäinen kauppa oli **Pekka Kettusen kauppa** talossa (Tarula), joka jää vasemmalle rinteeseen, kun ajetaan Nurmese-Lieksa kantatieltä Putsontietä entiselle metsätyömiestekodille päin (ensimmäinen risteys vasemmalle). Pekka Kettunen oli Höljäkän kyläkeskuksessa Raja-Karjalan paikalla toimineen yksityiskaupan perustaja, ja Pohjois-Höljäkän kauppa oli tuon kaupan sivumyymälä, jota Pekka Kettusen poika hoiti. Kauppa aloitti toimintansa ennen talvisotaa (1938/39?) ja sen toiminta jatkui viitisen vuotta (vai pitempäänkin?). (Pekka ja Signe Kettunen toimivat Höljäkän pysäkinhoitajina.) Kauppaliike sijaitsi silloisiin liikenneolosuhteisiin katsottuna keskeisellä paikalla, sillä se on aivan entiseen maantiehen Haarakivessä yhdistyneen ns. Vieki-Haarakivitiien varrella, ja tuo tie oli Pohjois-Höljäkän asukkaiden liikenneyhteys niin Nurmekseen

kuin Viekiin ja Lieksaan päin. Kauppa sijaitsi tieltä katsoen rakennuksen oikeanpuolisessa päässä, toisessa päädyssä oli asunto. Nykyisellään talo on asumaton, ja sen omistaja asuu Nurmeksessa. Tavaravalikoimana olivat peruselintarvikkeet.

Tuomaanahon kauppa: Kaupan perusti Eila Karjalainen v. 1956 Unto Sarkkisen kodin yhteyteen Tuomaanahon, ja hän piti sitä noin vuoden ajan. Sen jälkeen kauppa siirtyi Unto Sarkkisen hallintaan ja se tunnetaankin parhaiten Unto Sarkkisen kauppana. (Unto Sarkkinen oli Eemeli ja Aliina Sarkkisen poikia, nuorin Tuomaanahon neljästä pojasta.) Kauppatoiminta alkoi Tuomaanahon vanhassa pirtissä, mutta jatkui talon purkamisen jälkeen nykyisessä päärakennuksessa, jossa myymäläpuoli oli tieltä katsottuna oikeanpuolimmaisessa päädyssä. Kauppa oli toiminnassa yhteensä noin 13 vuotta vuosina 1956-1969, Unto Sarkkisen pitämänä 1957-1969. Tuomaanahon kauppa oli tavaravalikoimaltaan kaikkein suurin Pohjois-Höljään kaupoista ja myös pisimpään toiminnassa ollut.

Karjalaisen aikaan tavaravalikoima oli aika suppea. Kaupassa myytiin peruselintarvikkeita, karjan rehua, petroolia (pohjoiskylälle tuli sähköt noin v. 1960) sekä myös vaatteita ja kenkiä. Unto Sarkkisen aikana tavaravalikoima laajeni, mihin vaikutti mm. koneellistuminen. Niinpä kauppa välitti moottorisahoja (Heinävaaran saloilla oli runsaasti metsätöitä) ja mopoja, jotka kauppias tilasi Iisakki Pennasen kaupasta Nurmekselta. Kaupassa oli myynnissä myös niihin tarvittavaa bensiiniä. Tavara tilattiin eri paikoista, lihatuotteet Lihakunnasta ja virvoitusjuomat ja keskiolut Olviltä, joiden autot toivat tavarat Tuomaanahon. Peruselintarvikkeet tulivat pääasiassa Kauppayhtiöstä.

Pohjois-Höljään kolmas varsinainen kauppa oli **Heimo Virkkusen kauppa**, joka sijaitsi noin 150 metrin päässä nykyisestä Nurmies-Lieksa kantatiestä (joka valmistui 60-luvun alkuvuosina), vasemmalla kädellä noin 0.6 km päässä Putson risteyksestä Lieksaan päin. Kaupalta johti tie Pohjois-Höljään uudelle koululle (tämä Uuron koulu oli toiminnassa v. 1955-1967; sittemmin rakennus toimi vuoteen 2005 saakka metsätyömieskotina, nykyään siinä toimii Putson majoitus/Katja Saarinen) ja sen vuoksi kaupassa oli paljon asiakkaita. Paikalla on nykyisin kaksi kesäasuntoa, alkuperäinen hirsinen päärakennus, jossa kauppa toimi, on purettu. Kauppa oli toiminnassa noin vuosina 1953-1960. Tavaravalikoimaan kuuluivat peruselintarvikkeiden lisäksi petrooli, bensiini ja karjan rehut.

Notkolan tilan kauppa: nykyisen omistajan Erkki Tolvasen isä Antti Tolvanen aloitti kaupanpidon sodan jälkeen v. 1948 ja toiminta jatkui vuoteen 1953. Kauppa oli jakeluliike, jossa oli suppeahko tavaravalikoima ja josta välitettiin valmiiksi mitattua tavaraa etenkin naapureille. Jo saman tien päässä asui viisi perhettä; talouksia, joista kaikki ovat nyt autioina. Tavara kuten jauhot, ryynit, suola, hiiva jne. saatiin Jukolasta (Malisten aikaan) valmiiksi pussitettuna ja lisäksi myynnissä oli mm. valopetrolia. Kauppa toimi entisessä päärakennuksessa, joka oli pärekattoinen hirsirakennus aivan tien vieressä (rakennus on purettu v. 1965-66).

Heinävaaran kauppa/jakeluliike: Olli Tolvanen harjoitti Heinävaarassa kotinsa yhteydessä kauppatoimintaa ja tämä ajoittuu noin vuosille 1936-1946. Heinävaaralta oli Höljään keskusta matkaa 10 km ja ympäristössä oli paljon metsätyömiehiä. Tavarat Olli Tolvanen kuljetti hevosella ja välitettävät tavarat olivat ilmeisesti peräisin Kauppayhtiöstä ja/tai Jukolasta. Rakennus, jossa kauppatoiminta tapahtui, on purettu 50-luvulla.

Pohjois-Höljäkän kauppojen toimintakausi

Pohjois-Höljäkän kauppatoiminnassa näyttää olleen kaksi vaihetta. Ensimmäinen kausi alkaa ennen talvisotaa ja jatkuu 50-luvun alkuun. Tuona aikana toiminnassa olivat Pekka Kettusen kauppa sekä Notkolassa ja Heinävaaralla sijainneet jakeluliikkeet. Toinen kausi ajoittuu noin 1950-luvun puolivälistä 1960-luvun loppuun, jolloin toiminnassa olivat Virkkusen kauppa ja kaikkein pisimpään Unto Sarkkisen pitämä Tuomaanahon kauppa:

- Pekka Kettusen kauppa 1938/39-1945 (tai pitempäänkin?)
- Heinävaara (jakeluliike) noin v. 1936-1946
- Notkola (jakeluliike) 1948-1953
- Virkkusen kauppa 1953-1960
- Tuomaanahon kauppa 1956-1969

Lähde: Tiedot on koontanut Atso Heikura ja tekstin ovat toimittaneet Atso Heikura ja Leena Eskelinen.

Haastattelutietoja: mm. Eila Karjalainen, Mauri Nevalainen, Erkki Tolvanen, Tuomaanahon Sarkkiset, Heimo Virkkusen tyttäret.